

УДК 378.12

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Боговіна Ю.М., викладач
Херсонський політехнічний коледж
Одеського національного політехнічного університету

Корольова І.І., к. пед. н., доцент,
завідувач кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет

У роботі висвітлено особливості впливу педагогічної та комунікативної культури на забезпечення привабливого, педагогічно позитивного іміджу вищого навчального закладу та особистого іміджу викладача як його офіційного представника. Головною метою кожного викладача є досягнення зацікавленості студентів у вивченні його дисципліни, високі результати її засвоєння та професійні досягнення в майбутньому. Досягненню цієї мети сприяє вміння встановлювати контакти зі студентською аудиторією.

Ключові слова: педагогічна майстерність, методична майстерність, педагогічний імідж, педагогічна культура, комунікативна культура.

В работе отражены особенности влияния педагогической и коммуникативной культуры на обеспечение привлекательного, педагогически позитивного имиджа высшего учебного заведения и личного имиджа преподавателя как его официального представителя. Главной целью каждого преподавателя является достижение заинтересованности студентов в изучении его дисциплины, высокие результаты ее усвоения и профессиональные достижения в будущем. Достижению этой цели способствует умение установления контактов со студенческой аудиторией.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, методическое мастерство, педагогический имидж, педагогическая культура, коммуникативная культура.

Bogovina U.M., Koroleva I.I. THE ROLE OF PEDAGOGICAL AND COMMUNICATIVE CULTURES IN FORMING OF PEDAGOGICAL IMAGE OF TEACHER HIGHER EDUCATION

The features of influence of pedagogical and communicative culture are in-process reflected on providing of attractive, pedagogical positive image of higher educational establishment and personal image of teacher as him official representative. The primary objective of every teacher is to attain the personal interest of students in the study of his discipline, high results of her mastering and professional achievements in the future. The achievement of this aim is assisted by ability of establishment of contacts with a student audience.

Key words: pedagogical mastery, methodical mastery, pedagogical image, pedagogical culture, communicative culture.

Постановка проблеми. Проблема педагогічної та комунікативної культури викладача закладу вищої освіти набуває вагомого значення, тому що педагогу у зв'язку з модернізацією освіти в Україні необхідно оволодіти певними якостями. В умовах сьогодення до викладача як ініціатора діалогу зі студентами висувається низка вимог. Він має освоїти нову роль – супроводження процесу самопізнання студента, скеровування його саморозвитку відповідно до конкретних вимог майбутнього фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування педагогічної й комунікативної культури були предметом досліджень психологів, педагогів і філософів. Зокрема, вплив на формування педагогічної культури викладача творчої свідомості та творчої поведінки вивчали В. Моляко, Т. Нетчинова, Т. Флоренська та

інші. В. Кан-Калик вважав вербальну взаємодію викладача й студента головним складником професійної діяльності викладача. А. Алексюк дослідив проблеми комунікації вузівського навчання. А. Капська запропонувала різні технологічні підходи до соціально-педагогічної роботи. Т. Чмут і Г. Чайка дослідили моральні та психологічні аспекти педагогічного спілкування.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає в розкритті педагогічних і комунікативних умінь викладачів як складників педагогічного іміджу викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною вимогою до сучасного викладача є високий науковий і методичний рівень навчальних занять, сучасне педагогічне мислення, світогляд, загальна

культура та моральність, тому проблема авторитету педагога є дуже актуальною.

Викладач постійно повинен удосконалювати свій професійний рівень, використовувати різні мотивації студентів до навчання, застосовуючи різноманітні форми зацікавлення професією майбутніх спеціалістів і реалізації набутих знань у практичній діяльності. Досягненню цієї мети сприяє вміння встановлення контактів зі студентською аудиторією, а також утвердження викладача як авторитетного джерела інформації та особистості, з якої молоде покоління може брати приклад.

Отже, продуктивна співпраця та гуманістичні взаємини між викладацьким складом і студентством є важливою умовою педагогічної майстерності. А привабливий, педагогічно позитивний імідж закладу вищої освіти та особистий імідж викладача як його офіційного представника є невід'ємним складником формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Поняття педагогічного іміджу охоплює не лише природні риси характеру, а й соціально напрацьовані: воно пов'язане як із зовнішнім виглядом, так і з внутрішнім змістом людини, її психологічним типом, риси якого відповідають запитам часу та можуть бути прикладом. Тобто викладач тоді може стати авторитетним джерелом, коли подобається своїм учням. Давньогрецький філософ Ксенофонт сказав: «Ніхто не може нічому навчитись у людини, яка не подобається» [2, с. 24].

Імідж викладача – це форма професійної життєдіяльності особистості, завдяки якій «на люди» виставляються сильнопідючі особистісно-ділові характеристики конкретної людини [6, с. 404].

Важливими складниками іміджу викладача є педагогічна та комунікативна культура.

Поняття «педагогічна культура» – це складний соціально-педагогічний феномен, який варто розглядати як інтегровану єдність певних структурних компонентів особистості, що гармонійно поєднуються між собою: наукового світогляду та наукових знань, ерудиції, духовного багатства, особливих особистісних якостей (гуманізму, справедливості, вимогливої доброти, толерантності, тактовності, прагнення до самовдосконалення), культури педагогічного мислення, психолого-педагогічної й методичної підготовки, досконалого володіння педагогічною технікою, позитивного педагогічного іміджу, зовнішньої естетичної привабливості [6, с. 409].

В основу педагогіки толерантності покладена нова парадигма виховання, сут-

ність якої полягає у формуванні відносин взаємодії вихователя та вихованця. Основою виховання мають стати діяльність, спілкування, взаємини. В. Сухомлинський зазначав, що навчання – це не проста передача інформації та знань, а складні людські взаємини [1, с. 200].

Комунікативна культура викладача, педагога розглядається як компонент його педагогічної культури.

На думку В. Кан-Калика, комунікативна культура виражається в умінні встановлювати гуманістичні, особистісно орієнтовані взаємовідносини зі студентами та колегами, що передбачає наявність у педагога таких якостей:

- орієнтації на позитивні, сильні сторони, значимість та уважність до іншої людини;
- здатності до розуміння та врахування емоційного стану іншого;
- уміння мотивувати людей на досягнення поставленої мети;
- поваги до самого себе, знання своїх переваг, уміння використовувати їх у власній діяльності;
- сили характеру, якості лідера та здатності зацікавити [3, с. 245].

Дослідники Т. Чмут і Г. Чайка, розкриваючи зміст комунікативної культури, узагальнено представили його у вигляді такої формули [7]:

$$\text{ККП} = \text{КУ} + 3 + \text{У},$$

де ККП – комунікативна культура педагога; КУ – його комунікативні установки; 3 – знання про комунікативну культуру (тобто знання: а) психолого-педагогічних закономірностей спілкування; б) етики спілкування; в) теорії загальної й педагогічної комунікації); У – комунікативні уміння.

Отже, комунікативну культуру викладача можна уявити як складний соціально-педагогічний феномен, що складається з декількох взаємопов'язаних компонентів (таких як комунікативні установки, знання, комунікативні вміння, що реалізуються за певних умов та залежать від зовнішніх умов і внутрішніх чинників).

Комунікативні установки визначаються як готовність особистості до певних дій і спілкування та мають відповідну мотивацію.

Установка має бути оптимістичною, зокрема:

- виявляйте, що спілкування буде цікавим, корисним, приємним;
- не допускайте виникнення негативної установки, воно вам буде тільки заважати;
- намагайтесь кожного разу формувати в собі оновлену установку на спілкування, навіть якщо багато років працюєте з однією й тією ж групою [3, с. 10].

Сформована позитивна установка на спілкування, особливо діалогічне або полілогічне, сприятиме створенню викладачем в аудиторії атмосфери психологічного комфорту, відкритого співробітництва та довіри.

Роль установки в педагогічному спілкуванні було досліджено під час експерименту, відомого в історії педагогіки як «ефект Пігмаліона». Американські психологи Р. Розенталь та Л. Джекобсон після психологічного обстеження школярів, визначення рівня їх розумового розвитку повідомили вчителям, що в класах є учні з високим інтелектуальним потенціалом, і назвали їх прізвища. При цьому були названі діти, які насправді мали різні успіхи й здібності. Через певний час психологи виявили помітні успіхи в розвитку цих дітей. Сталося це тому, що вчителі, дізнавшись про неабиякі здібності своїх вихованців, змінили свою установку щодо них. Навіть якщо рівень знань дитини був невисокий, учитель почав уважніше придивлятися до неї, створюючи умови для ефективного розвитку. Він ставився до дитини як до талановитої та робив усе для того, щоб розвинути її талант [8]. Отже, установка педагога завжди повинна бути оптимістичною.

Водночас установлено, що оптимістична установка добре діє на тих, хто навчається (учнів, студентів). Наприклад, якщо викладач доводить студентові, що в нього не-

абиякі здібності та потрібно їх розвивати, це в разі піднімає його самооцінку й додає наснаги.

Інший компонент комунікативної культури – знання. Для досягнення високої комунікативної культури педагогові необхідно:

- знати психологічні особливості студентів;

- адекватно реагувати на їх психологічний стан, поведінку та висловлювання;

- обирати для кожної людини та конкретної ситуації такий спосіб спілкування, який не вступатиме в протиріччя із загальнолюдськими цінностями, мораллю, гуманністю та відповідатиме індивідуальним особливостям конкретної особистості.

Однак лише теоретичних знань недостатньо, для успішного педагогічного спілкування викладач повинен володіти необхідними комунікативними вміннями.

Комунікативні вміння – це вид професійних умінь педагога, що відображають рівень його готовності до реалізації професійного спілкування (уміння соціальної перцепції (сприймання й розуміння людини людиною), саморегуляції, вербального та невербального контакту зі студентами, уміння управляти своєю поведінкою) [5 с. 38]. Поряд із таким трактуванням комунікативних умінь дослідники намагаються розкрити це поняття більш широко. Так, Т. Туркот розглядає цю категорію як

Таблиця 1

Узагальнені комунікативні вміння педагога

№	Зміст узагальненого комунікативного вміння	Складники узагальненого комунікативного вміння
1	Уміння педагогічно доцільно організувати педагогічне спілкування та керувати ним	1а – уміння здійснювати емоційний контакт; 1б – уміння моделювати процес майбутнього спілкування; 1в – уміння об'єктивно оцінювати психологічні особливості партнера в спілкуванні та аудиторію; 1г – уміння прогнозувати результат педагогічної комунікації; 1д – уміння регулювати власний психологічний стан у спілкуванні
2	Уміння стимулювати спілкування	2а – уміння слухати й «чути» співрозмовника (емпатичне слухання); 2б – уміння активізувати спілкування словом, поглядом, жестом
3	Уміння педагогічно доцільно організувати обмін інформацією (діалогове спілкування)	3а – уміння чітко, логічно й лаконічно виражати свої думки; 3б – уміння тактовно, з додержанням етичних норм висувати педагогічні вимоги; 3в – уміння організувати діалог і полілог зі студентами; 3г – володіння технікою аргументації; 3д – уміння здійснювати педагогічно доцільну імпровізацію
4	Уміння ефективно використовувати засоби вербальної та невербальної комунікації	4а – ораторські вміння (літературна мова, чітка дикція, оптимальний темп, тембр мовлення, висота голосу); 4б – педагогічно доцільні міміка, жести, рухи, пози; 4в – уміння об'єктивної, візуальної діагностики психологічних явищ
5	Педагогічна техніка	5а – уміння вибрати правильний стиль і тон спілкування; 5б – уміння керувати увагою аудиторії; 5в – уміння педагогічно доцільно використовувати наочність і технічні засоби навчання

узагальнені комунікативні вміння, конкретизуючи їх відповідно до педагогічної діяльності, що включають уміння педагогічно доцільно організовувати педагогічне спілкування й керувати ним; уміння стимулювати спілкування; уміння педагогічно доцільно організовувати обмін інформацією (діалогове спілкування); уміння ефективно використовувати засоби вербальної й невербальної комунікації; педагогічну техніку. Кожний їх складник має свої компоненти, що представлені узагальнено, за підходом Т. Туркот, у таблиці 1 [6, с. 446].

Важливою умовою культури спілкування викладача вищого навчального закладу є вміння володіти первинною діагностикою комунікативних здібностей своїх студентів. При цьому необхідно враховувати їх соціальне оточення та перспективи розвитку особистості.

Великого значення для викладача закладу вищої освіти набуває проблема вибору способів спілкування.

Способи спілкування спрямовані на встановлення контакту, пізнання один одного, обмін інформацією, почуттями, ідеями й судженнями.

На основі особливостей взаємодії людини з іншими людьми або певними колективами в педагогіці склалися такі стилі спілкування:

1) авторитарний – ґрунтується на беззаперечному підкоренні окремої людини чи колективу владній особистості. Основний засіб впливу на вихованців – вказівка, наказ, розпорядження, інструкція;

2) ліберальний – ґрунтується на безпринципному, байдужому ставленні до негативних дій вихованців;

3) демократичний – ґрунтується на врахуванні думки й волі колективу в організації життєдіяльності;

4) змішаний – проглядаються елементи всіх стилів.

У науковому доробку вчених є інші класифікації стилів спілкування. Наприклад, Г. Капська виділяє та характеризує такі стилі спілкування:

1) гуманістичний стиль спілкування, що відображає особистісне спілкування, яке задовольняє інтереси людини в співчутті, співпереживанні та розумінні;

2) маніпулятивний стиль спілкування, який виявляється у вмінні управляти та скеровувати спілкування іншої людини у вигідне для себе русло;

3) ритуальний стиль спілкування, що використовується для підтримки зв'язків у соціумі [4, с. 126].

Доведено, що саме демократичний стиль сприяє найбільш ефективним ре-

зультатам у педагогічній діяльності. Однак педагогу у своїй професійній діяльності необхідно використовувати одночасно різні види, типи та стилі спілкування, збагачуючи й удосконалюючи сам процес педагогічної взаємодії.

Результативність педагогічного спілкування викладача залежить від рівня його комунікативної культури, основою якої є комунікабельність. Під комунікабельністю розуміється вміння вести діалог та здатність відчувати задоволення від спілкування з людьми.

Викладачам важливо оцінити свій рівень комунікативності, щоб зробити висновок стосовно питань про те, який рівень комунікабельності необхідно мати викладачу та чи варто щось змінювати в собі або розвивати. Після проведеного анкетування викладачів Херсонського політехнічного коледжу за допомогою тесту «Рівень комунікабельності» (В. Ряховського) визначено рівень комунікативних здібностей викладачів, зокрема, 75% опитуваних мають достатній і високий рівень комунікабельності. Проте викладачам постійно необхідно прагнути до саморозвитку комунікативних умінь.

В умовах сьогодення до викладача закладу вищої освіти як ініціатора діалогу зі студентами висувається низка етичних вимог. Викладач повинен уміти виявляти під час взаємодії зі студентами належну повагу до них незалежно від їх функціональних обов'язків. Принижений, невпевнений у собі студент ніколи не виявлятиме інтерес до предмета, будь-яким чином мінімізуватиме контакти з викладачем, унаслідок чого сума його знань із цієї дисципліни буде недостатньою для рівня кваліфікованого фахівця. Викладач має поєднувати в собі ґрунтовні теоретичні знання предмета та бути яскравою особистістю з високими моральними якостями.

Педагог повинен завжди пам'ятати про те, що імідж закладу освіти для студента невіддільний від особистості викладача. Спілкування в закладі вищої освіти має знімати негативні емоції, викликати радість збагачення. Викладач повинен уміти виявляти під час взаємодії зі студентами та їх батьками належну повагу до них.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, педагогічна й комунікативна культура викладача закладу вищої освіти є невід'ємною складовою частиною професійної діяльності, найважливішим показником його педагогічного іміджу. Комунікативна культура допомагає педагогу не тільки ефективно викладати навчальний матеріал, здійснювати виховну роботу, а й впливати на світогляд студентів. Тому ви-

кладачу необхідно постійно вдосконалювати професійний досвід і власну комунікативну культуру.

Отже, рівень педагогічної та комунікативної культури педагога вищої школи має вирішальне значення для створення як успішного іміджу викладача, так і ефективного освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Подальші наукові розвідки доцільно пов'язувати з визначенням чинників розвитку іміджу сучасного закладу вищої освіти технічного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гладуш В., Лисенко Г. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посібник. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
2. Гуліна М. Формування ділового етикету у магістрів технічних спеціальностей у по-

заудиторній роботі як педагогічна проблема. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2013. Вип. 15. С. 23–26.

3. Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении: книга для учителя. М.: Просвещение, 1987. 190 с.

4. Капська А. Соціальна робота. К., 2005. 325 с.

5. Словник термінології з педагогічної майстерності / редкол.: Н. Тарасович (гол. ред.) та ін. Полтава, 1995. 63 с.

6. Туркот Т. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. К.: Кондор, 2011. 628 с.

7. Чмут Т., Чайка Г. Вербальні засоби спілкування та мовленнєвий етикет. Етика ділового спілкування. К., 2002. С. 107–117.

8. Эффект Пигмалиона или эффект Розенталя в психологии, политике и педагогике: в чем он состоит, примеры. URL: <https://xn--80aepvz3h.xn--80asehdb/article/effekt-pigmaliona-ili-effekt-rozentalya-v-psihologii-politike-i-pedagogike-v-chem-on-sostoit-primery-181/>.